

TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARININ TOPLAM İSTİHDAMA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

DOI NO: 10.5578/jeas.9527

DİLEK GÖZE KAYA* AYŞE DURGUN KAYGISIZ** NİHAT ALTUNTEPE***

ÖZ

Çalışmamızda cari, yatırım ve transfer harcamalarından oluşan kamu harcamalarının istihdam üzerindeki etkisi incelenmiştir. Kullanılan seriler 1990-2013 arasındaki yıllık verilerden oluşmaktadır. Verilerimize birim kök testi (ADF) ve Granger nedensellik testi kullanılarak Türkiye için verilerin analizi yapılmıştır. Elde ettiğimiz sonuçlara göre kamu harcamalarından istihdama doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. İstihdamdan cari harcamalara doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca regresyon sonuçlarımıza göre özel sektör yatırım harcamaları toplam istihdamı pozitif yönde etkilemektedir. Buna göre özel sektör yatırım harcamaları %1 arttığında istihdam %0.12 oranında artmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kamu harcamaları, istihdam, Granger nedensellik analizi.

Jel Sınıflandırması: H50, J21, C59.

AN ASSESSMENT ON THE EFFECT OF PUBLIC EXPENDİTURES ON TOTAL EMPLOYMENT IN TURKEY

ABSTRACT

This study examines the effect of public expenditure consisting of current investment and transfer expenditures on employment. Data used in the study is compiled from a period between 1990 and 2013. We applied unit root (ADF) and Granger causality tests to examine the data for Turkey. Our results indicate that there is no causality running from public expenditure to employment. However, our findings show that there is a causality running from employment to current public expenditure. Furthermore, according to our regression results, private sector investment expenditure affects employment positively. This result implies that a % 1 increase in private sector investment gives way to a % 0,12 increase in employment.

Keywords: Public expenditure, employment, Granger causality analysis.

Jel Classification Codes: H50, J21, C59.

* Yard.Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, e-mail: dilekkaya@sdu.edu.tr

** Yard.Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, e-mail: aysedurgun@sdu.edu.tr

*** Yard.Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, e-mail: nihataltuntepe@sdu.edu.tr

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli ekonomik sorunlarından birisi işsizlik problemidir. İşsizlik hem ekonomik anlamda hem de sosyal (toplumsal) anlamda birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle ülkeler uygulamış oldukları iktisadi politikalarla işsizliği azaltıp istihdamı arttırmayı hedeflemektedirler. İstihdamın artmasında etkili olan unsurların başında uygulanan ekonomi politikaları gelmektedir. Bu politikalarda temel olarak para ve maliye politikalarıdır.

Maliye politikaları içerisinde istihdamı etkileyebileceği düşünülen en önemli araçlardan birisi kamu harcamalarıdır. Kamu harcamaları; cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamalarının toplamından oluşmaktadır. Ekonomik sınıflandırmaya göre ele alınan kamu harcamalarının iktisadi etkileri daha iyi analiz edilmektedir. Kamu harcamalarının toplam talebi üretimi ve dolayısıyla istihdamı arttırması beklenmektedir. Bu nedenlerden dolayı çalışmada kamu harcamalarının istihdam üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

1. KAMU HARCAMALARI VE İSTİHDAM

1.1. İstihdam Kavramı

İstihdam, bir taraftan doğrudan insana odaklanması sebebiyle sosyal politikanın, diğer taraftan üretimi gerçekleştiren ve ekonomik değer yaratan emeği ele alması açısından iktisat biliminin sınırlarına girmektedir. Ancak sosyal politikacılar istihdamı bir amaç olarak kabul ederken; iktisatçılar gelir elde etme hedefine ulaşmanın bir aracı şeklinde değerlendirmektedir (SERTER, 1993: 3). İstihdam kelimesi genel anlamda işgücünün çalışması ve çalıştırılması anlamında kullanılmaktadır. İstihdam kavramını geniş ve dar olmak üzere iki şekilde açıklamak mümkündür. Dar anlamda istihdam kavramı ise üretim faktörlerinden işgücünün, çalışma ya da çalıştırılmasını (ÖREN, 2013: 69; GÜL, v.d,2009: 8) ifade ederken, geniş anlamda istihdam kavramı, üretim faktörlerinin üretim sürecindeki kullanma düzeylerini (KÖKLÜ, 1987: 67; HESAPÇIOĞLU, 1994: 287) ifade etmektedir.

1.1.1. İstihdam Türleri

Milli ekonomideki iş gücünün çalışma koşullarını belirtmesi için istihdam teorisi ile ilgili olan tam istihdam, eksik istihdam, aşırı istihdam kavramları kullanılmaktadır (ÜNSAL, 2007: 87). Bu kavramların incelenmesi, emek haricinde diğer üretim faktörlerinin kullanımıyla yakından ilgili olmaları nedeniyle ve istihdam kavramının geniş tanımlanmasını ver-

melerinden kaynaklanmaktadır (TÜRKBAL, 2005: 382).

Tam istihdam bir ekonomide bütün üretim faktörlerinin üretime katılmış olma durumunu ifade etmektedir. Tam istihdam sadece emek faktörü dikkate alınarak; cari ücret düzeyi ve mevcut çalışma koşullarında çalışmak isteyen herkesin iş bulduğu/iş sahibi olabildiği istihdam düzeyi (AREN, 1992: 1; SERTER, 1993: 32) olarak tanımlanmaktadır. Ekonominin mevcut üretim potansiyelinden tam olarak yararlanılması tam istihdam durumunu ifade etmektedir (PEKİN, 2007: 100). Başka bir ifadeyle, ekonomide atıl ya da çalışmayan kapasite bulunmamaktadır. Tam istihdam teorik bir durumdur ve bu nedenle, tam istihdam durumunda %3- 5 oranında bir işsizliğin varlığı kabul edilmektedir (TALAS, 1997: 138). Neredeyse tüm ülkelerde yer ve iş değiştirmeler, işgücü piyasası hakkındaki bilgisizlik, işgücü arzı ve talebinin aynı zamanda karşılaşmaması gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkan işsizlik durumu tam olarak ortadan kaldırılamamaktadır.

İstihdam edilen emeğin temsil ettiği verimli/üretken kapasitenin kullanılmaması durumu ise eksik istihdamı tanımlamaktadır (BAŞTAYMAZ,1983: 253). Eksik istihdam durumunda sermaye malları tam kapasite çalışmamakta ve teknolojik gelişmelere ayak uyduramadığı için toprak ta azami şekilde değerlendirilememektedir (BERBEROĞLU, 1996: 148). ILO, bir bireyin durumunun eksik istihdam olarak tanımlanabilmesi için şu şartları sağlanması gerektiğini belirtmiştir (ILO, 2003: 65):

- Mevcut iş durumunu değiştirmesinin gönüllülük esaslı olması,
- İşini değiştirmeyi belirlenen bazı nedenlere dayanarak tercih etmesi veya istemesi,
- İş faaliyetini değiştirmeye uygun olması ve/veya değiştirmek için iş araması.

Emek faktörünün bir ekonomide veya bir bölgede belirli bir dönemde tam kapasite ile üretim sürecinde olduğu halde, miktar itibarıyla daha çok emek gücüne ihtiyaç duyulduğu ekonomik durum ise aşırı istihdam olarak tanımlanmaktadır (EYÜBOĞLU, 2003: 12).

1.1.2. İstihdam Politikaları

İşsizliğin nedenlerini ortadan kaldırabilmek ve istihdam düzeyini artırmak için birçok politika eşanlı olarak uygulanmaya konulmaktadır. İşsizlik ve istihdam probleminin çözümü için geliştirilen bu politikalar aktif ve pasif istihdam politikaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Pasif

istihdam politikaları, gelir desteği yapılarak işsizliğin sonuçlarını onarmaya yönelik önlem ve uygulamaları (BİÇERLİ, 2003: 455) kapsar; aktif istihdam politikaları, işsizlerin beceri ve yeteneklerini artırmaya yönelik eğitim programlarından oluşmaktadır (AY, 2012: 330, KAPAR, 2006: 343).

Pasif istihdam politikaları işinden ayrılan ya da iş bulamayan bireylerin satın alma gücünü sabit tutabilmesi için gelir desteği sağlamayı amaçlayan politikalar olarak uygulanmaktadır. Aynı zamanda pasif istihdam politikaları mevcut çalışanların işten çıkarılmasını önleyerek istihdamın korunması amacıyla geliştirilen programları da kapsamaktadır (ÖREN, 2013: 88; EROL ve ÖZDEMİR, 2012: 70). Pasif istihdam politikaları her ülkede farklılık göstermekle birlikte, kısa çalışma ödeneği, işsizlik sigortası, sosyal yardımlar ve ücret garanti fonu olarak dört grupta incelenmektedir.

İşsizlik sigortasının işsizlik tehlikesi ile karşı karşıya olan sigortalılara ekonomik güvence sağlama işlevi, işsizlik ödeneği aracılığıyla yapılmaktadır (GÜZEL, 2000: 830). 4447 sayılı işsizlik sigortası kanununun 50. maddesine göre: hizmet akdinin sona ermesinden önceki son 120 gün kesintisiz prim ödeyerek sürekli çalışmış olanlardan, son üç yıl içinde; (İşsizlik Sigortası Kanunu, 1999: madde 50)

- 600 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olan sigortalı işsizlere 180 gün
- 900 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olan sigortalı işsizlere 240 gün
- 1080 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olan sigortalı işsizlere 300 gün, süre ile işsizlik ödeneği verilir.

Kısa çalışma ödeneği; genel ekonomik, sektörel veya bölgesel kriz ile zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak önemli derecede azaltılması veya işyerinde faaliyetin kısmen veya tamamen geçici olarak durdurulması durumlarında işçilere çalıştırılmadıkları süre karşılığında işsizlik sigortasından ödenmektedir. Kısa çalışma ödeneğinin azami süresi 3 ay olup bu süre içerisinde işsizlere işsizlik ödeneği kadar kısa çalışma ödeneği verilmektedir. (Türkiye İş Kurumu, 2011: 50)

Bir diğer pasif istihdam politikası ise İşsizlik Sigortası Fonu kapsamında oluşturulan Ücret Garanti Fonu’dur. İşçilerin çalışma süreleri zarfında, üç aylık ödenmeyen ücret alacakları, işçinin, işverenin ödeme gücüne düşmesinden önceki son bir yıl içinde aynı işyerinde çalışmış olması şartı ile başvuru tarihinden

itibaren 30 gün içerisinde Ücret Garanti Fonu dâhilinde ödenmektedir.

Sosyal yardımlar pasif istihdam politikaları arasında en son başvurulacak araç olarak tanımlanmaktadır. Sosyal yardımlar diğer sosyal politikaların yoksulluğa düşmeyi engelleyemediği durumda sosyal yardım sisteminin devreye girerek kişiye yoksulluk durumundan kurtulması için destek sağlanmasını ifade etmektedir. Genellikle bu yardımdan yararlanan yoksul kesimler, ücretsiz aile işçileri, yevmiyeliler, tarımda çalışanlar, okur - yazar olamayanlar veya bir okul bitiremeyenlerdir (VARÇIN, 2004: 18). İşgücü piyasasında yeterli ve düzenli bir gelir elde edemeyenler sosyal yardımların hedef kitlesini oluşturmaktadır (ŞEKER ve HACİMAHMUTOĞLU, 2013: 74). İşsizlik yardımı karşılıksız, işçilerin ve işverenlerin prim katkıları olmaksızın yapılan bir ödemedir (KORAY, 1992: 11).

Aktif istihdam politikaları bireyin iş piyasasına kanalize olmasını, kolay iş bulmasını sağlayan politikalar (KORKMAZ ve MAHİROĞULLARI, 2007: 70). Bu programların hedef kitlesi özellikle uzun süreli işsizler, engelli işsizler, kadınlar, gençler ve göçmenler gibi dezavantajlı gruplardır (GÜNDOĞAN ve BİÇERLİ, 2003: 223). Genelde aktif istihdam politikaları, esnek çalışmanın yaygınlaştırılması, bilgilendirme, işe aracılık ve işe yerleştirme hizmetleri, genç işsizlere iş deneyimi kazandıracak programlar, vasıf seviyesini yükseltici eğitim programları, istihdam yaratma programları ve girişimciliğin teşviki gibi araçlarla sunulmaya çalışılmaktadır (UŞEN, 2007: 67, SOHLMAN ve TUMHAM, 1994: 23).

1.2. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Etkileri

1.2.1. Kamu Harcaması Kavramı ve Sınıflandırılması

Kamu harcamaları devletin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi, toplumsal ihtiyaçların karşılanması ve toplumun refahının artırılması amacıyla ekonomik ve sosyal hayata müdahalede bulunmak üzere kamusal hizmetlerin yerine getirilebilmesi için yapılan parasal harcamaların (işlem maliyetlerinin) bütünüdür. Kamu harcamalarının öncelikli amacı kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmetlerin üretiminin sağlanmasıdır (TÜRK, 1999: 27, PEHLİVAN, 2011: 66 ve AKSOY, 1994: 103). Ayrıca kamu harcamaları maliye politikasının amaçlarını gerçekleştirmek üzere ekonomik konjonktür gereği yaygın şekilde kullanılan bir maliye politikası aracıdır. Söz konusu bütçe harcamalarının gayri safi milli hasıla içindeki payı, kamunun ekonomi içindeki yeri ve öneminin bir göstergesi olmaktadır (ÖNER, 1993: 239).

Ekonomi içerisinde kamu harcamaları maliye politikası aracı olması nedeni ile de; fiyatlar genel düzeyi, üretim, istihdam gelir dağılımı gibi unsurlar üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. Kamu harcamalarının ekonomik etkileri harcamanın niteliğine ve türüne göre farklılık göstermektedir (PEHLİVAN, 2011: 81). Literatürde kamu harcamalarının etkilerini inceleyebilmek için farklı unsurlar dikkate alınarak kamu harcamaları üzerinde çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Ancak bu çalışmada kamu harcamalarının istihdam üzerindeki etkisi üzerinde durulacağı için kamu harcamalarının diğer sınıflandırma yöntemlerine göre değil ekonomik kriterlere göre sınıflandırılmasının dikkate alınması gerekmektedir.

Kamu harcamalarının ekonomik etkileri değerlendirilirken sadece harcamaların miktarını değil ayrıca harcamaların yapısını ve niteliğini de dikkate almak gerekmektedir. Kamu harcamaları, ekonomik sınıflandırmaya göre temelde iki şekilde incelenmektedir. Bunlardan birincisi; kamunun mal ve hizmet satın alımına yönelik harcamaları (reel kamu harcamaları) ile kamunun transfer harcamaları olarak ayrılmaktadır (RAGAN ve THOMAS,1990: 141).

Reel harcamalar, kamu kesiminin mal ve hizmet almak için yani üretim faktörü talebi dolaşımı ile yaptığı harcamalardır (AKDOĞAN, 1999: 83). Kamunun mal ve hizmet alımına yönelik harcamaları yani kamunun “reel harcamaları”; cari harcamalar ve yatırım harcamaları şeklinde iki kategoride ele alınmaktadır (ULUATAM, 1991: 159). Kamu tüketim harcamaları yani cari harcamalar hizmetin aynı yıl içerisinde tüketildiği harcamalardır. Cari harcamaların büyük bölümü personel harcamalarından oluşmaktadır (KİRMANOĞLU, 2012: 39-40). Cari harcamalar, faydası yapıldığı dönemde görülen (Karlık, 1999: 103) ve bir mal, hizmet veya işgücü karşılığında yapılan ödemelerdir. Cari harcamalar ekonomi içerisinde yer alan üretim kapasitesini kullanmak için gereken mal ve hizmetlerin satın alınması sonucunda yapılan ödemelerdir (ERGİNAY, 1973: 80).

Yatırım harcamaları ekonomi içerisinde sermaye birikimi sağlama ve üretim kapasitesi yaratma amacı ile yapılan harcamalardır (TÜRK, 1999: 55). Yatırım harcamaları süreklilik arz eden ve faydası yıllara yayılan bir özellik taşımaktadır (Devrim, 2002: 108).

Transfer harcamaları, devletin karşılıksız olarak gerçekleştirdiği, üretimine doğrudan ek talep yaratmayan, kaynakların sosyal gruplar ve kişiler arasında yer değiştirme özelliği olan harcamalardır (ULUATAM, 2003: 208). Sosyal

güvenlik giderleri, refah harcamaları, işsizlik tazminatları, emekli maaşları ve kamu borç faiz ödemeleri gibi devletin herhangi bir üretim faktörü satın almaksızın yaptığı harcamalar transfer harcaması kategorisine girmektedir (DEVEREUX, 1996: 4’ten aktaran BULUT, 2001).

Yapılan açıklamalar çerçevesinde anlaşılıyor ki, konjonktürel dalgalanmaları giderici ve istikrarı sağlayıcı en önemli araçlardan birisi kamu harcamalarıdır. Kamu harcamaları bir taraftan konjonktürü yakından ilgilendiren bir kavram olarak genel istihdam bakımından önem teşkil ederken; diğer taraftan da devletin sosyal politikası açısından emeğin istihdamı yönünden önem teşkil etmektedir. Özellikle emeğin istihdamı ve gelir dağılımı eşitsizliğinin önlenmesi açısından yatırım harcamaları ile ekonomik ve mali transferler gibi kamu harcamaları oldukça etkili birer araç olarak görülmektedir.¹

1.2.2. Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Kriterlere Göre Sınıflandırılması

Bu çalışmada Türkiye’de kamu harcamalarının istihdam üzerine etkisi araştırılmak istenmektedir. Bu nedenle Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik kriterlere göre nasıl sınıflandırıldığı öncelikle bilinmesi gerekmektedir. Çünkü kamu harcamalarının ekonomi içerisinde etkilerinin nasıl geliştiği noktasında ekonomik sınıflandırmaya başvurulması gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılmasındaki gelişmelerden bahsetmek gerekmektedir.

1951 yılından itibaren Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılmasında cari ve yatırım harcamaları olarak ikili bir ayrım gidilmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte 1964 yılında kamu harcamaları; cari harcamalar, yatırım harcamaları, sermaye teşkili ve transfer harcamaları olarak üçe ayrılmıştır. Kamu harcamalarının sınıflandırılmasında yapılan bu üçlü ayırım ile birlikte; hem bütçenin yatırımlar konusunda plana uygunluğu sağlanmak istenmiş, hem de o zamana kadar cari harcamalar arasında yer alan devlet borçları, vatani hizmet aylıkları, eski emekli dul ve yetim maaşları, katma bütçeli idareler, belediye, dernek vb. teşekküllere yapılan yardımlar sermaye teşkili ve transfer harcamaları arasına alınmıştır. Ayrıca yatırımlar arasında bulunan küçük onarım giderleri ise cari harcamalar kapsamına alınarak cari harcamaları gerçek miktarlarda gösterme olanağı sunulmuştur. 1973 yılında Avrupa Birli-

¹http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/kamu_giderlerinin_ekonomik_etkileri.html,(erişim:03.08.2014)

ği’ne mali uyumun sağlanması ve kamu mali yönetiminde yapılanma amacıyla program esaslı bütçeleme uygulamasına geçilse de kamu harcamalarının sınıflandırılmasında temel üçlü ayırım genel olarak korunmuştur (ÖNER, 1993: 242-243 ve FALAY, 1987: 132-133). 1980 sonrasında tüm dünyada yaşanan kamu yönetimi reform çalışmalarından Türkiye’de keskin şekilde etkilenmiştir. Bu etki sonucunda Türk kamu yönetiminde hem idari alanda hem de mali yönetim alanında reform hareketleri başlatılmıştır. Reform hareketleri kapsamda hazırlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 24.12.2003 tarih ve 25326 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 5018 sayılı Kanun ile kamu mali yönetiminde mali disiplinin ve böylece hesap verebilirliğin ve mali saydamlığın sağlanması hedeflenerek, kamusal kaynaklarının etkili, verimli ve tutumlu kullanılmasını sağlamak amacıyla performans esaslı bütçelemeye geçilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2004:3 ve Maliye Bakanlığı, 2007: 10-11). 5018 sayılı Kanununun 17. Maddesi ile “gider ve gelir teklifleri, ekonomik ve mali analiz yapılmasına olanak verecek, hesap verilebilirliği ve saydamlığı oluşturacak şekilde, Maliye Bakanlığınca uluslararası standartlara uyumlu olarak belirlenen sınıflandırma sistemine göre bağlanır” (5018 sayılı Kanun) ifadesine yer vererek analitik bütçe sınıflandırma sisteminin temeli atılmış ve performans esaslı bütçelemeye paralel olarak analitik bütçe sınıflandırma sistemi de uygulamaya geçirilmiştir.

Analitik bütçe sınıflandırma sistemi dört kod grubundan oluşan bir yapıya sahip bulunmaktadır. Bu kod grupları; idari, işlevsel, finansman tipine göre ve ekonomik sınıflandırma olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik sınıflandırma ile kamu kesimi faaliyetlerinin; milli gelir, piyasalar ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır ve bu nedenle kamu kesimi faaliyetlerinin, milli ekonomi üzerindeki etkilerine göre sınıflandırılmasıyla oluşturulmuştur (BUMKO, 2012: 1-15). Kamu harcamaları yani “harcamalar ve borç verme” ekonomik kriterler çerçevesinde; cari giderler, sermaye giderleri ve borç verme-geri ödeme şeklinde üç ana kategoride ele alınmaktadır. Cari giderler ve cari transferler; cari gider grubunu oluşturmaktadır. Cari giderlerin içerisinde en büyük pay personel giderlerine aittir. Personel giderleri dışında, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri, bütçe hazırlama rehberi ve merkezi yönetim bütçe kanunları ile belirlenen asgari değerleri aşmayan ve ömrü bir yıl ya da bir yıldan az olan mal ve hizmet alım giderleri ile faiz giderleri de cari giderlerdendir. Sermaye giderleri ve sermaye transferleri de sermaye gider grubunu oluşturmaktadır. Sermaye giderle-

ri, ömrü bir yıldan fazla olan mal ve hizmet alımları ile sabit sermaye iktisabı ve gayri maddi aktiflerin iktisabı için yapılan, bütçe hazırlama rehberi ve merkezi yönetim bütçe kanunları ile belirlenen asgari değerleri aşan ödemeler sermaye giderleri olarak nitelendirilmektedir. Borç verme-geri ödeme ise kamusal amaçla ve mali bir hakka ya da taahhüdü esas alarak yapılan işlemleri kapsamaktadır. Borç verme bütçe kod yapısı içerisinde analitik bütçe sınıflandırma sistemi ile ilk kez konulan bir ödeneklendirme sistemidir (BUMKO, 2012: 7-10, DAYAR ve ESENKAR; 2008: 269).

1.2.3. Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Literatürde kamu harcamalarının ekonomi üzerinde olumsuz ve olumlu etkilerinin olabileceğine dair farklı görüşler mevcuttur. Hem olumlu hem olumsuz etkilerinin bilinmesi kamu harcamalarının artırılması veya azaltılması sonucunda istihdam düzeyi üzerinde nasıl etkilerin oluşabileceğine dair ipuçları verebilecektir. Bu nedenle çalışmada kamu harcamaları ile ilgili olarak literatürde geçen önce olumsuz etkilere sonra ise olumlu etkilere yer verilmektedir.

Kamu kesiminin mal ve hizmet üretimine ait değer hesapları düzenli bir piyasa mekanizmasından geçmediği için maliyetler tam olarak belirlenememektedir. Ayrıca sosyal/toplumsal marjinal faydanın büyük olduğu alanlarda kamu kesimi maliyetleri göz ardı ederek yani herhangi bir kar elde etme çabası güdülmeksizin üretimde bulunmaktadır. Kamu kesimi faaliyetlerinin düzenlenme süreci ve bürokrasinin verdiği hantallıkta aşırı ağırlık oluşmasına ve maliyetlerin de aşırı artmasına neden olmaktadır. Bunun dışında devletin içinde bulunulan ekonomik konjoktüre müdahalede bulunmak için kullandığı iktisat politikası araçları da ekonomik teşvik sisteminin bozulmasına ve verimliliğinin azalmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla kamu harcamalarının artması verimliliği azaltarak ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı yönünde bir görüş bulunmaktadır (ULUTÜRK, 2001: 132-133). Kamu kesiminde faktör verimliliğinin düşük olduğu görüşünü benimseyen iktisatçılar kamu kesiminin ekonomi içerisindeki payının artması durumunda kaynakların verimsiz alanlarda kullanılacağını ve dolayısıyla ekonomik büyümenin de yavaşlayacağını söylemektedirler.

Gwartney vd. göre, piyasa ekonomisinin yerini alarak siyasilerce tahsis edilen daha çok kaynakla sürekli büyüme eğiliminde olan kamu kesimi, ekonomik büyümenin/verimliliğin

olumlu gelişimini yavaşlatmakta ve sonuçta olumsuz etkilere neden olmaktadır. Kamu kesiminin sürekli büyümesi neticesinde ekonomi üzerinde üç temel olumsuz etki yaşanmaktadır. Bu olumsuz etkiler (GWARTNEY vd., 1998: 3-4):

1) Artan kamu harcamalarını finanse etmek için gereken yüksek vergiler ya da ek borçlanmanın ekonomi üzerinde yaratacağı negatif etkiler bu olumsuzluklardan ilkidir. Hükümetin çalışanların kazançlarından daha fazla vergi alması çalışanların riske katlanma, verimliliği artıracak faaliyette bulunma eğilimini azaltarak, yatırım yapma teşvikini kısıtlamaktadır. Vergiler gibi borçlanma da özel yatırımları dışlama etkisi yaratmakta ve aynı zamanda gelecekte yüksek vergilere yol açmaktadır. Böylece kamu harcamalarının verimliliği azalmasa bile, kaynakların özel kesimden kamu kesimine aktarılması sonucunda vergileme ve borçlanmanın yaratacağı caydırıcı etkiler ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkartmaktadır.

2) Kamu sektörünün piyasa sektörüne kıyasla büyümesinin ve özel sektörü dışlamasının sonucunda azalan verimlerle/getirilerle karşılaşılması ve dolayısıyla toplam faktör verimliliğinin de negatif yönde etkilenmesine neden olması ise olumsuzluklardan ikincisidir. Kamu kesimi başlangıçta ulusal savunmanın sağlanması, tarafsız hukuk sisteminin oluşturulması, mülkiyet haklarının korunması, parasal istikrarın geliştirilmesi gibi fonksiyonlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu temel fonksiyonları yerine getiren kamu kesimi piyasaların etkin çalışabilmesi için bir ortam oluşturmakta ve böylece ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Bazı durumlarda özel sektörün etkinliğinin ve yatırımlarının artırılması amacıyla alt yapı, eğitim hizmetleri gibi alanlarda kamu harcamalarını artırarak, büyümeyi teşvik ve performansı artırıcı etkinin sağlanması amaçlanabilmektedir. Ancak temel fonksiyonlar dışındaki alanlarda kamu kesiminin sürekli olarak genişlemeye devam etmesi harcamaların giderek daha az üretken faaliyetlere kaymasına neden olmaktadır. Kamu kesiminin sürekli büyümesi sonucunda verimlilikte azalışlar ve ekonomik büyümede gerileme yaşanmaktadır.

3) Siyasi sürecin piyasa sürecine göre dinamik olmaması son olumsuz durumdur. Kamu kesiminin değişime uyum sağlama hızı oldukça yavaştır. Piyasa mekanizması içerisinde yanlış karar alanlar cezalandırırken, piyasalar ile karşılaştırıldığında kamu kesiminin yanlış kararlarını telafi etmesi, değişen şartlara, yeni bilgiye ve gelişen teknolojiye uyumu daha uzun

bir süreci gerektirmektedir. Siyasi süreç ekonomik büyümeyi sağlayacak girişimciliği engellemektedir. Ekonomik büyüme bir keşif sürecidir ve ekonomik büyümeye ilişkin olarak dinamizmin sağlanamaması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Piyasa mekanizması içerisinde girişimciler yeni teknolojileri, daha iyi üretim metotlarını ve daha önce farkına varılmamış fırsatları keşfettikçe, var olan potansiyel kaynaklarla yüksek değerde kaliteli mal ve hizmet üretebilmektedirler. Bu durum büyümenin anahtarı olarak görülmektedir. Özel sektörün kamu kesiminin genişlemesi nedeniyle dışlanması ekonomik büyümenin en önemli kaynağının yavaşlaması anlamına gelmektedir.

Ancak literatürde kamu harcamalarının pozitif etki yaratarak ekonomik büyümeyi hızlandırıcı etki yarattığını savunan çalışmalarda mevcuttur. Bir ekonomi içerisinde kamu harcamalarının özel sektör üzerinde ikame edici etki yaratarak dışlama etkisine mi (crowding-out) neden olacağı yoksa tamamlayıcı etki yaratarak canlandırıcı etkiye mi (crowding-in) neden olacağı; ne tür ve ne dozda kamu harcaması yapıldığına bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle kamu harcamalarının özel kesim harcamalarına olan etkisinin belirlenebilmesi için harcamalarının ne şekilde sınıflandırıldığı önem arz etmektedir. Çalışmada bu durumu göz önüne alarak ekonomik sınıflandırma temel alınmaktadır. Kamu sektörünün bazı alanlarda (alt yapı, eğitim, araştırma-geliştirme vb.) yaptığı harcamalar özel sektörün verimliliği üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Özel sektörün marjinal verimliliğini artırıcı etkiye sahip kamu harcamaları özel sektör yatırım harcamalarını tamamlayıcı olma özelliğe taşımaktadır. Bu kamu harcamalarının özel sektör harcamalarını canlandırıcı ve çekici etkisi bulunmaktadır (ÇİL YAVUZ, 2001: 2).

Cari harcamaların, faydası yapıldığı dönemde görülmekte (Karluk, 1999: 103) ve ele alınan dönemde gayri safi milli hasıla üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır (ERGİNAY, 1973: 80). Bir ülkede yapılmakta olan yatırım harcamaları bir taraftan milli gelir düzeyini artırırken diğer taraftan ekonomide istihdam hacmini artırmakta diğer bir ifade ile ülke ekonomisinde genişletici bir etki yaratmaktadır. Çünkü bir ekonomide yapılan yatırım harcamaları sadece üretim düzeyi üzerinde değil aynı zamanda üretim potansiyeli üzerinde de olumlu etkiler yaratmaktadır (TÜRK, 1999: 55). Devletin yapmış olduğu reel kamu harcamaları ekonomi içerisinde yeni gelir akımları doğurmakta ve milli geliri olumlu yönde etkilemektedir (DEVİRİM, 2002: 108). Ekonomi üzerinde özel sektö-

rün yarattığı etkiye benzer şekilde genişletici etki yaratan reel kamu harcamaları devletin önemle üzerinde durması ve titizlikle harcama yapması gereken bir alandır.

Transfer harcamaları ise toplam talebi artırıcı etki yaratıp ekonomik büyüme üzerinde dolaylı bir etki yaratmaktadır. Sosyal amaçlı transferler tüketim malları talebini artırmakta ve bu yatırımları tetiklemektedir. Benzer şekilde ekonomik amaçlı transferler de yatırımları teşvik etmekte ve istihdam ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaratmaktadır (PEHLİVAN, 2011: 81).

Kamu harcamaları ile özel sektör çıktısı (toplam faktör verimliliği) arasındaki pozitif yöndeki ilişkiye “kamu sermayesi hipotezi” denilmektedir. Hipoteze göre, kamu sektörünün özel sektör firmalarına ara hizmetler sağlaması ekonomideki üretim sürecini kolaylaştırmakta ve dolaylı olarak özel sektör çıktısını artıran bir etki oluşturmaktadır. Bu nedenle kamu sabit sermaye yatırımları üretimde kullanılan özel kesim girdilerinin bir tamamlayıcısı durumundadır. Belirli bir fiyat düzeyindeki özel sektör üretiminin talebi arttıkça, üretimi gerçekleştiren özel sermayenin birikiminin de talebi artacağı için; kamu sermayesindeki bir artış, özel sermaye üretiminin marjinal verimliliğini de artırmış olmaktadır. Böylece sermayenin marjinal ürünündeki artış, özel sektör üretiminin artmasını sağlayan özel sermaye birikimini de teşvik etmektedir (ŞİMŞEK ve KADILAR, 2005: 87-88).

Kamu harcamalarındaki gelişmeler özel sektör verimliliğinin artırıcı etki yaratarak dolaylı yoldan yeni istihdam alanlarının oluşturulmasına da katkı sağlamaktadır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Literatürde direk olarak kamu harcamalarının istihdam üzerine etkilerini ölçen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat kamu harcamalarıyla alakalı bazı çalışmalar içerisinde kısa bir bölüm olarak yer almıştır. Bu nedenle çalışmamızın literatürdeki eksikliği tamamlar nitelikte olacağı düşünülmektedir.

Şahin ve Özenç (2007) tarafından yapılan bir çalışmada 1988-2006 yılları arasında kamu harcamalarının makro büyüklükler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışmanın içerisinde kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkilerine de yer verilmiştir. Elde edilen araştırma bulgularına göre kamu harcamalarının işsizlik üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun nedenin zaman içerisinde azalan yatırım harcamaları olduğu belirtilmektedir.

Onur (2004) tarafından yapılan bir başka çalışma işsizlik sorununu ve kamu sabit sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki etkisini incelemiştir. Mahalanobis modeli ve granger nedensellik testlerini uygulamıştır. Modeline farklı gecikme değerleri vererek değerlendirmiştir. 1 yıl ve 2 yıl gecikmeli olarak yapılan nedensellik testine göre özel sektör sabit sermaye yatırımları istihdamın Granger nedeni olarak bulunmuştur.

Yatırım teşviklerinin istihdam üzerindeki etkisini korelasyon ve regresyon analizlerine göre değerlendiren Yavuz’un (2010) çalışmasında ise istihdam ve teşvikler arasında yüksek derecede pozitif ilişki bulunmuştur. Ayrıca 1980 sonrasında yatırım teşviklerinin büyük oranda istihdam oluşturduğunu belirtmiştir.

Türkiye’deki askeri harcamalar ve istihdam üzerine yapılan bir başka çalışma ise Yıldırım ve Sezgin’e (2001) aittir. ARDL tekniğiyle yaptıkları çalışmanın neticesine göre, askeri harcamalar hem kısa hem de uzun dönemde istihdamı negatif yönde etkilemektedir.

Aslan ve Kula (2010) 2000 ve 2007 yılları arasında kamu sektör büyüklüğü ve işsizlik ilişkisini Abrams eğrisi bazında incelemişlerdir. Analizlerinde kamu sektör büyüklüğü ile işsizlik arasında uzun dönemli ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve istihdam ilişkisi Saray (2011) tarafından araştırılmıştır. 1970-2009 dönemini kapsayan çalışmasında ARDL eş bütünleşme testi ve Hata Düzeltme Modeli uygulamıştır. Sonuç olarak Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar ile istihdam arasında uzun süreli ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Çünkü yabancı yatırımların istihdam oluşturma imkanı kısıtlı olan hizmetler sektörünü tercih ettiğini belirtmiştir.

Forssell (1975) kamu harcamalarının üretim, gelir ve istihdam üzerindeki etkisini Finlandiya için incelemiştir. Çalışmasında kamu harcamalarının istihdam üzerindeki etkisinin değişken olduğunu, bunun nedeni olarak ta emek verimliliğindeki artışa bağlamıştır.

Arewa (2013), kamu harcamalarının GSYİH, enflasyon ve işsizlik gibi makro değişkenlerle uzun dönemli ilişkisini Nijerya için incelemiştir. Sonuç olarak 1989-2011 yılları arasında kapsayan dönemde bu değişkenlerin birbirleriyle nedensellik içermediği sonucuna varmıştır.

Durkaya (2012) tarafından yapılan bir başka çalışma kamu harcamaları ve özel tüketim harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve

aralında pozitif yönlü bir ilişki bulmuştur. Bu sonuca ek olarak ekonomik büyüme ve istihdam artışı sağlamak gibi temel makro hedefler açısından, kamu harcamalarının önemli bir politika değişkeni olacağını belirtmiştir. Özellikle durgunluk dönemlerinde uygulanacak kamusal bir genişlemenin toplam talep, üretim ve istihdam artışı oluşturacağını belirtmiştir.

3. YÖNTEM VE AMPİRİK SONUÇLAR

Bahsedildiği üzere kamu harcamaları; üretim, istihdam gibi birçok ekonomik unsur üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Literatür taramasında da görülmüştür ki yapılan ampirik çalışmalarda kamu harcamalarının ekonomik etkilerini daha iyi gözlemlenmek ve değerlendirebilmek kamu harcamaları ekonomik sınıflandırmaya tabi tutularak ele alınmaktadır. Kamu harcamalarının istihdam üzerinde bir etkisi olup olmadığını araştırdığımız bu çalışmada da 1990-2013 yıllarına ait Türkiye’nin kamu harcama verileri ekonomik sınıflandırmaya göre elde edilmiştir. Bu çerçevede veriler ekonomik sınıflandırmaya göre; cari harcamalar, yatırım harcamaları, transfer harcamaları şeklinde üç ana kategoride derlenmiştir. 1990-2005 yıllarına ait Türkiye’nin kamu harcama verileri konsolide bütçe verileri iken 2006 yılı sonrası veriler merkezi yönetim bütçesine göre elde edilmiştir. Ayrıca 2004 yılı sonrasında analitik

bütçe sınıflandırmasının bir gereği olarak, “personel harcamaları” ve “sosyal güvenlik prim ödemeleri” ayrı ayrı düzenlenmiş olup, çalışmada 2004 yılı ve sonrası toplam tutarlar alınarak cari harcamalar elde edilmiştir. Aynı şekilde 2004 yılı sonrasında analitik bütçe sınıflandırmasının bir gereği olarak; “faiz giderleri”, “cari transferler”, “sermaye transferi”, “borç verme” ayrı ayrı düzenlenmiş olup, çalışmada 2004 yılı ve sonrası toplam tutarlar alınarak transfer harcamaları elde edilmiştir. Ayrıca modelde kullanılan diğer değişkenlere model tanımlamasında yer verilmektedir.

3.1. Model Tanımlaması

Çalışmamızın temel amacı kamu harcamalarının Türkiye’deki istihdam üzerinde etkisinin var olup olmadığını test etmek ve eğer varsa ilişkinin yönünü ortaya koymaktır. Kurulan modelde hata terimine düşen kayıp değerleri azaltmak ve modelin güvenilirliğini artırmak için modele özel yatırım ve tüketim harcamaları verileri de eklenmiştir. Bu çerçevede modelimiz aşağıdaki gibi kurulmuştur. Değişkenlerin tanımı ise tablo 1 de verilmiştir.

Tahmin edilen model:

$$\text{Logist} = c + \alpha_1 \text{logch} + \alpha_2 \text{logyh} + \alpha_3 \text{logtrh} + \alpha_4 \text{logoy} + \alpha_5 \text{logot} + \text{Kukla} + U_t$$

Tablo 1: Değişkenlerin Tanımlanması

Bağımlı değişken	Logist	Türkiye’de ki toplam istihdam sayısı
Bağımsız değişkenler	Logch	Türkiye’de ki kamu cari harcamaları
	logyh	Türkiye’de ki kamu yatırım harcamaları
	Logtrh	Türkiye’de ki kamu transfer harcamaları
	Logoy	Türkiye’de ki özel yatırım harcamaları
	Logot	Türkiye’de ki özel tüketim harcamaları
	Kukla	1994, 2001 ve 2008 krizlerini içeren dummy değişken

Modelimizde α ’lar tahmin edilecek parametreleri ve U_t hata terimini göstermektedir. Kullandığımız değişkenler reel hale getirilmiş ve değişkenlerin esneklik yorumlamaları açısından logaritmik değerleri alınmıştır. Çalışmamızda veri setimizi Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Worldbank Data Base kaynaklarından temin edilmiştir.

3.2. Durağanlık Testi

Zaman serileri durağan ve durağan olmayan zaman serileri olarak ikiye ayrılır. Zaman serileri için geliştirilmiş olan olasılık teorileri sadece durağan zaman serileri için geçerli olduğundan dolayı serilerin durağanlığı analizler için önem arz etmektedir.

İktisadi zaman serileri konjonktürel dalgalanma, mevsimsel dalgalanma, trend ve arıza hareketlerinden dolayı genellikle durağan çıkmazlar (NELSON ve PLOSSER, 1992: 139). Eğer

seriler durağan olmazsa uygulanacak analizlerde sahte regresyon durumu ortaya çıkabilir (GRANGER ve NEWBOLD, 1974). Bu nedenle serilere fark alma işlemi uygulanarak seriler durağan hale getirilmektedir.

Çalışmamızda 1990-2013 yılları arasında toplam istihdam sayısı, kamu cari harcamaları, kamu yatırım harcamaları, kamu transfer harcamaları, özel sektör yatırım ve tüketim harcamalarının, gayri safi yurt içi hasıla, ihracat, ithalat ve faiz oranlarının yıllık değerleri kullanılmıştır. Öncelikle cari olarak alınan veriler deflatör yardımıyla reel hale getirilmiştir. Ayrıca uygulamalarda kolaylık olması açısından verilerin logaritmaları alınmıştır. Logaritmaları alınan verilerin durağan olup olmadığını anlamak için grafiklerine bakılmış ve tüm verilerin hem kesme hem de trend içerdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle test işlemi yapılırken sabit ve trend içeren model dikkate alınmıştır.

Ayrıca çalışmada sahte regresyon problemini ortadan kaldırabilmek ve doğru gecikme sayısını belirleyebilmek için zaman serilerinin rassal yürüyüşüne bakılmış, hata teriminin korelogramında beyaz gürültü sürecinin varlığı (white noise: beyaz gürültülü hata terimi ortalaması sıfır, varyansı sabit ve birbirinden bağımsız normal dağılmış bir zaman serisidir) kontrol edilmiş ve serilerin durağanlıkları bu değerlendirmeler neticesinde ele alınmıştır.

Serilerin birim kök içerip içermedikleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi uygulanmıştır. ADF testinin uygulanması aşamasında tüm değişkenlerin hata terimlerinin üzerinde beyaz gürültü sürecine bakılarak korelasyon olmadığı gözlemlenmiştir. Bu testin sonuçları tablo 2 de gösterilmiştir. Çıkan sonuçlara göre ADF testinde veriler aynı düzeyde durağan hale gelmemektedir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF		
	Düzye	1.Fark	
logch	-5.854033* (-3.658446)	-	I(0)
Logyh	-1.745194 (-3.622033)	-4.781921* (-3.658446)	I(1)
Logtrh	-1.738664 (-3.62203)	-6.192251* (-3.632896)	I(1)
logist	-0.936840 (-3.622033)	-4.426095* (-3.632896)	I(1)
Logoy	-3.991627 (-3.644963)	-4.734658* (-3.632896)	I(1)
Logot	-2.237983 (-3.622033)	-4.361893 (-3.673616)	I(1)

Not: Parantez içerisindeki değerler %5 önem seviyesindeki kritik değerleri ifade etmektedir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi birim kök testleri hem düzey seviyelerinde hem de birinci farklarında verilmiştir. Logch veri seti düzey seviyede durağan olmasından dolayı sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Logyh, logtrh, logoy, logot ve logist veri setlerinde ise test istatistikleri MacKinnon kritik değerlerden küçük çıkması nedeniyle sıfır hipotezi reddedilmiştir. Sonuca göre %5 önem seviyesinde düzey durumunda durağan olmayan seriler 1. farkları alındığında durağan hale gelmektedir. Yani değişkenlerin

I(1) olduğuna karar verilmiş ve modele bu değişkenlerle devam edilmiştir.

Bir sonraki adımımız modelin gecikme değerinin belirlenmesidir. Akaike Bilgi kriteri (AIC), Schwart Kriteri (SCI), ve HannanQuinn kriteri (HQ) yardımıyla belirlenen gecikme değeri tablo 3 de gösterilmiştir.

Tablo 3 deki verilere göre gecikme değerimiz SCI, AIC ve HQ değerine göre 1 olarak belirlenmiştir. Belirlenen gecikme değerine göre tahmin edilen model aşağıda verilmektedir.

Tablo 3 : Modelin Gecikme Değerinin Belirlenmesi

Gecikme uzunluğu	AIC	SCI	HQ
1	-3.1763	-2.7836	-3.0721
2	-3.1058	-2.6641	-2.9886
3	-3.0346	-2.5437	-2.9044

Tahmin edilmiş model:
Logist= 15.173 + 0.169logch + 0.062logyh + 0.090logtrh + 0.122 logoy - 0.315logot - 0.08 kukla + ut
T istatistik değeri [0.649] [0.668] [1.861] [2,029] [-1.849] [-2.729]
St.Hata (0.261) (0.093) (0.048) (0.060) (0.170) (0.030)
R²= 0.74
F= 8.39

Tahmin edilen modelin sonuçları yukarıdaki eşitlikte verilmiştir. Modelin t istatistik değerleri ve standart sapmaları modelin altında parantez içinde sırasıyla belirtilmiştir. Bu değerlere göre özel sektör yatırım harcamaları toplam istihdamı pozitif yönde etkilemektedir.

Buna göre diğer değişkenler sabitken özel sektör yatırım harcamaları %1 arttığında istihdam %0.12 oranında artmaktadır. Ayrıca modelin R² değerine göre denkleminiz modelimizi %74 oranında açıklamaktadır.

3.3. Granger Nedensellik Testi

Analizimiz de değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için Granger nedensellik

testi kullanılmıştır. Hipotez çift taraflı kurularak nedenselliğin yönünün çift taraflı mı ya da tek taraflı mı olduğu incelenmiştir.

Tablo 4: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Değişken çifti	Nedenselliğin yönü	Granger F Testi Sonucu	P Değeri
Logch – logist	–	0.77645	0.4757
Logist-logch	→	3.17604	0.0673
Logyh- logist	–	1.31112	0.2954
Logist-logyh	–	1.91493	0.1778
Logtrh- logist	–	0.27547	0.7625
Logist-logtrh	–	1.15914	0.3374
Logoy-logist	–	0.82590	0.4547
Logist- logoy	–	0.60366	0.5581
Logot- logist	–	0.90113	0.4246
Logist- logot	–	1.12848	0.3466
Logyh- logch	–	0.81922	0.4574
Logch-logyh	→	3.53159	0.0522
Logtrh- logch	–	1.62576	0.2259
Logch-lohtrh	–	0.14377	0.8671
Logoy-logch	–	1.46294	0.2593
Logch- logoy	–	1.59340	0.2321
Logot- logch	→	2.85029	0.0856
Logch-logot	–	1.57253	0.2363
Logtrh- logyh	–	1.26323	0.3088
Logyh-logtrh	–	0.12122	0.8866
Logoy-logyh	→	3.31366	0.0609
Logyh- logoy	–	1.23451	0.3158
Logot- logyh	→	3.50976	0.0530
Logyh-logot	–	0.64386	0.5376
Logot- logtrh	–	1.05115	0.3712
Logtrh- logoy	–	1.04854	0.3720
Logot- logtrh	–	0.02679	0.9736
Logtrh-logot	→	2.70944	0.0952
Logot- logoy	–	1.66985	0.2177
Logoy- logot	–	0.05941	0.9425

Nedensellik analizimizin sonuçlarına göre sadece istihdam harcamalarından cari harcamalara doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bunun nedeni istihdam edilen kişi sayısının artması, ücretleri kapsayan cari harcamalar kalemini arttırması olarak yorumlanabilir. Bu ilişki haricinde cari, yatırım ve transfer harcamalarından istihdama yönelik herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Fakat

diğer değişkenler arasında nedensellik ilişkileri şu şekildedir: cari harcamalardan yatırım harcamalarına, özel tüketim harcamalarından cari harcamalara, özel yatırım harcamalarından kamu yatırım harcamalarına, özel tüketim harcamalarından kamu yatırım harcamalarına, transfer harcamalarından özel tüketim harcamalarına doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

SONUÇ

Çalışmamızda kamu harcamaları, yatırım, cari ve transfer harcamaları olmak üzere üç kalem olarak ele alınmıştır. Ayrıca özel sektör yatırım harcamaları ve tüketim harcamaları da denkleminimize dahil edilmiştir. Çalışmamızın başlıca amacı kamu harcamalarının Türkiye’de ki istihdam üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Elde ettiğimiz sonuçlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Serilerimize ADF birim kök testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre kamu cari harcamaları düzey seviyede durağan iken, kamu yatırım harcamaları ve transfer harcamaları ile özel sektör yatırım ve tüketim harcamaları birinci farkları alındığında durağan hale gelmektedir.
- Modelin gecikme değeri belirlenmeye çalışılmış ve SC, AIC ve HQ değerine göre gecikme değeri 1 olarak belirlenmiştir.
- Verilere Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Çıkan sonuçlara göre istihdam harcamalarından cari harcamalara doğru kısa dönemli bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer veriler arasında ise; cari harcamalardan yatırım harcamalarına, özel tüketim harcamalarından cari harcamalara, özel yatırım harcamalarından kamu yatırım harcamalarına, özel tüketim harcamalarından kamu yatırım harcamalarına, transfer harcamalarından özel tüketim harcamalarına doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
- Modelde değişkenler arasında regresyon analizi kurulmuş ve sonuçlarına göre özel sektör yatırım harcamalarının istihdamı pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre özel sektör yatırım harcamaları %1 arttığında istihdam %0.12 oranında artmaktadır.

Elde ettiğimiz sonuçlarımıza göre, kamu harcamalarından istihdama doğru herhangi bir

nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Fakat istihdamdan cari harcamalara doğru kısa dönemli bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Cari harcamalarının içerisinde memur maaşlarının varlığı, istihdam arttıkça cari harcamaların artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle sonucumuz teoriyi destekler niteliktedir.

Analizimiz Şahin ve Özenç’in (2007: 224) yapmış olduğu çalışmayla bazı yönlerden benzerlik göstermektedir. Şahin ve Özenç’in çalışmasında da kamu harcamalarının işsizlik üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna varmışlardır. Ayrıca kamu harcamalarındaki artışın GSMH’de artışa neden olmasına rağmen işsizliği azaltmadığı hatta daha da arttırdığını belirtmişlerdir. Bunun nedeni olarak çalışan başına düşen verimlilikte artış meydana geldiği, bu nedenle de yeni istihdam yaratılması gerekmediği söylenilmektedir.

Yapılan kamu harcamalarının ekonomide genişletici etkiler oluşturacağı bilinmektedir. Fakat genişletici etkinin hangi alanlara kayması isteniyorsa ona göre adımların atılması gerekmektedir. Bu bağlamda amacımız istihdam artışı sağlamak ise, üretim ve istihdam artışı sağlayan alanların ön plana çıkarılması gerekmektedir.

Bir ülkedeki istihdam edilen kişi sayısının artırılabilmesi için yatırım harcamalarının daha fazla yapılması gerekmektedir. Yeni sermaye yatırımları yapıldıkça daha fazla kişiye istihdam olanağı oluşur ve işsizlik azalabilir. Fakat son dönemlerde uygulanan özelleştirme politikaları ve kamunun ekonomideki rolünü azaltma çalışmaları kamu tarafından yapılan çalışmaların azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle azalan yatırım harcamalarının istihdam oluşturma etkisi oluşmamaktadır. Analiz sonucumuz son dönemde uygulanan politikaların bir sonucu olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Abdurrahman, (1999), *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- AKSOY, Şerafettin, (1994), *Kamu Maliyesi*, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- AREN, Sadun, (1992), *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, 10. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- AREWA Ajibola, (2013), “Macroeconomic Variables and the Dynamic Effect of Public Expenditure: Long-term Trend Analysis in Nigeria”, *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, Vol:3, Issue :6, pp:1-32.
- ASLAN Alper ve KULA Ferit, (2010), Kamu Sektör Büyüklüğü-İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisinin Türkiye Ekonomisi İçin Testi”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 159,ss:155-166. http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/159/AlperASLAN.pdf.
- AY, Sema, (2012), “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerleme”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.19, S.2, ss.321 – 341.
- BAŞTAYMAZ, Tahir, (1983), “İşsizlik Kavramı ve Gelişen Ülkeler”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. IV, S.2, ss.245-258.
- BERBEROĞLU, Nejat, (1996), *Makro Ekonomi Teorisi*, Birlik Ofset, Eskişehir.
- BİÇERLİ, M. Kemal, (2003), *Çalışma Ekonomisi*, 2. Baskı, Beta Basım, İstanbul.
- BULUT, Cihan, (2001) “Kamu Sektörü ve Harcamalarının Ekonomik Etkileri”, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2227225>, *Journal of QafqazUniversity*, No:8, Vol:1.
- BUMKO, 2012-2014 Dönemi Bütçe Hazırlama Rehberi, <www.bumko.gov.tr/TR,141/abs-siniflandirma-listeleri.html>, 06.08.2014.
- ÇİL YAVUZ, Nilgün, (2001), “Türkiye’de Kamu Yatırım Harcamalarının Özel Sektör Yatırım Harcamalarını Dışlama Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1990-1 / 2000-IV)”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C: 6, S: 2, <<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/623.pdf>>.
- DAYAR, Hatice, Yasemin ESENKAR, (2008), “Analitik Bütçe Sınıflandırma Sistemi İle Tahakkuk Esaslı Devlet Muhasebesinin Uygulanması ve Etkinliği: Maliye Bakanlığı Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.13, S.2, s.263-294.
- DEVEREUX, Michael P., (1996), *The Economics of Tax Policy*, New York, Oxford Univerity Press.
- DEVİRİM, Fevzi, (2002), *Kamu Maliyesine Giriş*, İlkem Ofset.
- DURKAYA, Mehmet, (2012), “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Özel Tüketim İlişkisi”, *Maliye Dergisi*, Sayı:163, ss:118-129.
- ERGİNAY, Akif, (1973), *Kamu Maliyesi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sayı:334, Sevinç Matbaası.
- EROL, Hatice, Abdullah ÖZDEMİR, (2012), “Ekonomik Kriz Dönemlerinde Türkiye’de Uygulanan İstihdam Politikalarının Etkinliği”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.45, S.2.
- EYÜBOĞLU, Dilek, (2003), *2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları*, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No:634.
- FALAY, Nihat, (1987), *Program Bütçe ve Sıfır Esaslı Bütçe Sistemleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 521, İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Yayınları No:71, İstanbul.
- FORSSELL, Osmo, (1975), “Effects Of Pubic Expenditure On Production, İncomes And Employment In Finland”, <<http://www.roiw.org/1975/81.pdf>>, (Erişim Tarihi: 03.04.2015)
- GRANGER C.W.J.,NEWBOLD, P. (1974), Spuriousregression in Econometrics models and cross-Spectral methods, *Econometrica*, 37 (3), August, pp:424-438.
- GÜL, Ekrem, Aykut Ekinci, Serkan Konya,(2009), *Türkiye’de İstihdam Politikaları: Yapısal Bir Analiz*, Ekin Basın Yayın.
- GÜNDOĞAN, Naci ve M. Kemal BİÇERLİ, (2003), *Çalışma Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1461, Eskişehir.

GÜZEL, Ali, (2000), *4447 Sayılı Kanunu Göre İşsizlik Sigortası*, Türk Ağır Sanayi Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını, No:38.

GWARTNEY, James, Robert HOLCOMBE and Randall LAWSON, “The Size and Functions of Government and Economic Growth”, Prepared for the Joint Economic Committee, April, 1998, <http://ohu.people.yosu.edu/articles/govt_size_economic_growth.pdf>, (erişim tarihi: 24.03.2015)

HESAPÇIOĞLU, Muhsin, (1994), *İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul.

ILO, (2003), “International Training Compendium on Labour Statistics Modüle 1 Statistics of Employment, Unemployment, Underemployment: Economically Active Population”, Turin- Italy, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/module.pdf>

KAPAR, Recep, (2006), “Aktif İşgücü Piyasası Politikaları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.55, S.1, ss.342 – 371.

KARLUK, Rıdvan, (1999), *Türkiye Ekonomisi*, Beta Yayınları, 6.Baskı, İstanbul,

KIRMANOĞLU, Hülya, (2012), *Kamu Ekonomisi Analizi*, Beta.

KORAY, Meryem, (1992), “Günümüzde İşgücü Piyasasının Özellikleri ve İstihdam Politikaları”, II. İstihdam Haftası Tebliğleri, İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayınları Yayın No:276, Ankara.

KORKMAZ, Adem ve Adnan MAHİROĞULLARI, (2007), *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları: Türkiye ve AB Örnekleri*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Ankara.

KÖKLÜ, Aziz, (1987), *Makro İktisat*, 2. Baskı, S Yayınevi, Ankara,

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, (2004), Performans Esaslı Bütçeleme Rehberi (Pilot Kurumlar İçin Taslak), Ankara.

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, (2007), Performans Esaslı Bütçeleme ve Türkiye’deki Pilot Uygulamalar, Ankara.

NELSON, C.R. ve C.I. PLOSSER (1992), “Trends And Random Walks in Macroeconomics Time Series: Some Evidence And Implication s,” *Journal of Monetary Economics*, Vol 10.

ONUR, Sara (2004) , İşsizlik Sorunu ve Kamu Sabit Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkisi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, sayı:1, ss: 73-85.

ÖNER, Erdoğan, (1993), “Türkiye’de Bütçe Harcamalarının Genel Bir Değerlendirilmesi”, 9. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu, Türkiye’de Bütçe Harcamaları, Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü.

ÖREN, Kenan, (2013), *Sosyal Politika*, 3. Baskı, Ankara.

PEHLİVAN, Osman, (2011), *Kamu Maliyesi*, Murathan Yayınevi.

PEKİN, Tevfik, *Makro Ekonomi*, Zeus Kitapevi, İzmir, 2007.

RAGAN, James F., Lloyd B. Thomas, (1990), *Principles of Macroeconomics*, Florida, Harcourt Brace Jovavovich Inc.

SARAY, Ozan ,(2011) Doğrudan Yabancı Yatırımlar- İstihdam İlişkisi: Türkiye İlişkisi, *Maliye Dergisi*, Sayı:161, ss: 381-403.

SERTER, Nur, (1993), *Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 3697, İstanbul.

SOHLMAN Asa and David TUMHAM, (1994), “What can developing Countries Learn from OECD Labour Market Programmes and Policies?”, *OECD Development Center Technical Paper*, Brüksel.

ŞAHİN Mehmet, Çiğdem ÖZENÇ, (2007), Kamu Harcamaları İle Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi* (5:2) *Journal of Administrative Sciences*, ss: 199-225.

ŞİMŞEK, Mehmet, KADILAR, Cem, (2005), “Türkiye’de Kamu Sabit Sermaye Yatırımlarının Verimliliği: Sınır Testi İle Ekonometrik Bir Yaklaşım 1963-2002”, *D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi*, C:20 S:1, ss:87-102.

TALAS, Cahit (1997), *Toplumsal Ekonomi: Çalışma Ekonomisi*, İmge Kitabevi, 7. Baskı, Ankara.

TÜRK, İsmail, (1999), *Kamu Maliyesi*, 3. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.

ULUATAM, Özhan, (1991), *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınları.

ULUATAM, Özhan, (2003), *Kamu Maliyesi*, Sekizinci Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara.

ULUTÜRK Süleyman, “Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, S:1, 2001, ss.131-139.

YAVUZ Ali, (2010), Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol:15, No:1, ss:83-101.

YILDIRIM Jülide ve Selami SEZGİN, (2001) ‘Military Expenditure and Employment in Turkey’, Çukurova Üniversitesi, 8. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, https://www.academia.edu/3993191/Military_expenditure_and_employment_in_Turkey.

<http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/kamu_giderlerinin_ekonomik_etkileri.html>,

(erişim:03.08.2014).